Javorniczky István

Levelek anyámnak

7. rész

Huszonötödik levél

Anya, ezúttal egy hosszabb levélbe fogok, kérlek, olvasd türelemmel, az inspirációt, bevallom, egy írótól kaptam, ahogy tettem eddig is, inspirációt kapok, ötletet csenek hol ettől, hol attól, most Linn Ullmanntól, sokáig nem kerestem az olvasói társaságát, *Stella zuhan*, ezt olvastam először, nem fogott meg annyira, hogy vadásszak a könyveire, aztán levettem a polcról (a skandináv szerzők polcáról, mert már két polc is az övék) a fiamtól hozzánk került könyvét, gondolom, én vettem neki ajándékba, ő meg több tucat könnyvel együtt nemrég visszapostázta nekünk, mert kevés a helye, nem mintha a mi polcaink nem lennének roskadásig, csurig, kitehetnénk a megtelt táblát, ehelyett én csak veszem, veszem az újabb és újabb regényeket. Kortárs valamennyi, emlékszem, gimis koromban lebiggyesztettem a szám, amikor barátom cinikus és ellenszenves bátyja arról szónokolt, amíg mi Dosztojevszkijért, Csehovért, Bulgakovért lelkesedtünk, hogy őt nem érdeklik a klasszikusok, csak mai szerzőt olvas, hát idejutottam én is, nyugtázhatná elégedetten. Akárhogy is, elkezdtem olvasni az erősen önéletrajzi *Lány*t 1983-ból, ma meg megvettem a négy generációjáról szóló *Mielőtt elalszol*t, félretettem a kedvéért a két napja vásárolt *Kegyelmet*, ami szintén adott inspirációt erre-arra, de erről majd máskor, a *Mielőtt elalszol* azon az úton indított el, hogy a szülői szeretetről írjak neked, a mi saját szülői szeretetünk történetét mesélgessem, a tiedet, irántam, irántunk a testvéreimmel, az enyémet, a fiam iránt, idecsatolva a nagyszülői enyémet is, az unokám iránt. Írtam már, az enyém feltétel nélküli volt, a tiedről majd később, mások iránt nem éreztem ilyet, makulátlan volt, írnám, ha nem hangzana hülyén ez a szó ebben a konstellációban, nem szüremkedett bele semmi zavaró, a legapróbb kétség sem, biztos vannak boldogabb emberek a Földön, akik ezt az élményt gyakrabban és többekkel szemben voltak és lesznek képesek átélni, nekem ez a két lény adatott meg erre a szerepre, s valóban, eshetett eső, jöhetett hó, fújhatott szél, a felszínen lejátszódó negatív élmények nem kérdőjelezték meg az alapérzést, mondtam is nekik, fiamnak, unokámnak, bármit tesztek, szeretlek titeket. No, most te jössz anya, te éreztél irántam hasonlót?, ha engem kérdezel, ha én válaszoljak, zavarba jövök, ha őszinte akarok lenni, nem tudok egyenesen felelni, még

arra se nagyon, hogy én ilyen feltétel nélkülinek éreztem-e, arról pedig, hogy te miként voltál vele, igazságtalanság volna, visszaélés a tagadhatatlanul meglevő és gyakorolt gondoskodó szereteteddel, ahogy engem körülvettél. Bizonytalankodásomnak egy oka lehet, családunk többször emlegetett visszafogottsága, érzelmi kifejezőképességének erős korlátozottsága, a hevesebb, egyértelműbb, szenvedélyesebb érzelemkifejezések olyasféle gátoltsága, ami származhatott neveltetésünkből, származhatott a korból, származhatott a szülő-gyerek viszony általános felfogásából. Ebben a regényben van egy rész, ez ültetett ide a gépemhez, megszületik a narrátor nővére, „ és a bába, saját bevallása szerint, még soha nem látott olyan újszülöttet, akinek ekkora lett volna a lába… Anni tisztában volt ezzel, s minden egyes alkalommal, amikor tisztába tette, igyekezett nem észrevenni." A regénybeli családban, akárcsak a mi valóságos családunkban alapfeltevés volt, hogy egy anya szereti a gyerekeit, szeretetre méltó, szerető család voltunk, „ezért nem tudott Anni mit kezdeni Julie lábával. Nem számolt azzal, hogy az elfogultság legalább olyan erős érzés, mint a szeretet… Nem mondhatta, hogy szégyenkezik Julie miatt. Anni nagyon szerette volna, ha eltűnik a szégyenérzet. Nem értette. Egy anya szereti a gyerekeit." Igen, anya, te szerettél minket, ahogy a regénybeli Anniban, benned sem merült föl, hogy a szereteten kívül egy anya mást is érezhet a gyerekei iránt. Szerencséd is volt, valljuk be, ahogy szerencsém volt nekem is, sose titkoltam. A mi lábunk, enyém, nővéremé, húgomé nem volt feltűnően nagy. Mindenünk eléggé átlagos, normális, semmi különösebben feltűnő, se a fülünk, se a szájunk, a fejünk, nem voltunk kövérek, nem sántítottunk, nem kaptuk el a gyerekparalízist, no jó, a nővérem a szívizom-gyulladással betegeskedett, én kancsal voltam, ő hordta ezt élete végéig, én kinőttem a szemüveget, mire nagyiskolás lettem, nem volt miattunk nagyon miért szégyenkezni, rendesen tanultunk, jólneveltek voltunk, ahogy a fiam is mentes volt ilyen-olyan fogyatékosságtól, sőt, nagyos is büszkén nézhettem arcát, alakját, eszét, kedves jellemét, az unokámnak nehezebben indult az élet, idő előtt, nagyon kis súllyal született, hét éves korára nyoma sincs ennek az indulásnak, sőt, formás, okos, nagyon jólelkű nagylány, miért is ne tudnám őket feltétel nélkül szeretni, ahogy te is tudhattál, vagy tudhattál volna, teszi hozzá a bennem bújkáló kisördög, feltétel nélkül szeretni, nem, nem merném azt mondani, nem tudtál, csak annyit merek mondani, nem vagyok benne biztos, azt is mondtam már miért: hogy mit éreztél belül és mit fejeztél ki ebből, nem volt szinkronban, amit kifejeztél, amit kifejeztünk, mondhatom többes számban, az egész család, kevesebb volt, amint amit éreztünk, vagy mégse? tényleg annyit éreztünk csak, amennyit

ki tudtunk fejezni? Annak viszont örülhetünk, én a magam részéről örülök is, a nevedben is, hogy nem volt feltűnően nagy a lábunk, se nekem, se a testvéreimnek, se a fiaamnak, se az unokámnak. így könnyebb volt, persze, ettől még szégyenkezhettünk, elégedetlenkedhettünk, az ember már csak olyan, a szülő már csak olyan, és minden jó lehet még jobb, de ne tipegjek-topogjak tovább: nem volt feltűnően nagy a lábunk. Punctum.

Huszonhatodik levél

Fél év, ennyi van hátra, mondja a hetvenkét éves Johannak a fiatal orvos, szeretnék méltósággal meghalni, ha majd, elviselhetetlen lesz a fádalom, ugye, segítesz, Mai, mondja orvosfeleségének Johan, Mai segít, ez megint egy regény, anya, de lehetne a valóság is, a valóság sokszor regényesebb egy regénynél, ezt is Linn Ullmann írta, ő a Bergmann lánya, azé a gyönyörű Ingridé?, nem, anya, az Ingmaré, nem ismerted, bár a te kortársad, nem nézted a filmjeit, mi istenítettük, néztük egyiket a másik után, nem mindig értettük, nem mind tetszett, de ő volt a nagy, a film-rendezők egyik legnagyobbja, ha lehet a legnagyobbikból több is, nemcsak egy, a nyelv szabályai nem engednék, a nyelvhasználat igen, szóval az ő lánya ez a Linn, nem volt könnyű gyerekkora egy ilyen apával, meg egy lágyabb, de nagyon elfoglalt színésznő anyával, egy szétesett családban, hol ezen a földrészen, hol azon a földrészen élt, te mindig ilyeneket olvasol, Istvánkám, ilyen rémes dolgokat, annyi szépet és kedveset írtak mások. Te kit szerettél, anya, kit olvastál, amíg olvastál, Herczeget, Harsányit, Jókait? amikor én ismertelek, inkább nagy művészek életrajzát, kalandos útikönyveket, regényt nem nagyon láttam a kezedben, vagy rosszul emlékszem, bocsánat, hogy megint egy ilyen könyvről mesélek, nem szép dolog a halálról írni egy halottnak, tapintatlanság, ahogy az élők is sokszor annak érzik, ha szóba hozza valaki az elmúlást, idegesen megrántják a vállukat, összehúzzák a szemöldöküket, gyorsan más témára váltanak, továbbra is forró nyarat jósol a meteorológia. Mellesleg én nem emlékszem ilyen tartós kánikulára, talán te sem, a szárazság megöli a növényeket, elsorvasztja őket, jósolgatják jó ideje a komoly katasztrófát, egyre több az aggasztó jel, tíz éve még kevés fiatal gondolkozott el azon, felelős dolog-e gyereket nemzeni egy ilyen bizonytalan jövőt ígérő világra, korábban pláne nem jutott eszébe az az embereknek, gyötrelmes életre, durvábban: halálra ítélni egy meg nem születettet azzal, hogy merő önzésből, csak mert jó örülni egy gyereknek, megszüljük őket, bízva a csodában, hogy talán mégse, most se, egy magamfajta hetvenes is tele van

kétséggel, aggodalommal, de belém égett, hogy gyereket szülni igenis földi szentség, bármennyire is szólnak ellene egyre inkább ellenérvek, bármennyire is reálisak az így gondolkodó fiatalok ellenvetései, szomorúságot, aggódást érzek én is, ha a majdani unokáimat, dédunokáimat fenyegető veszélyekre gondolok, de engem, anya, inkább nyomaszt a számomra közelebbi, az a pillanat, amikor eggyel kevesebb ember lesz a révemen a Földön, nem ezzel fekszem, és nem ezzel ébredek, de akárhogy is, nekem az a realitás, hogy minden egyes nappal, amivel meghosszabbodik az életem, egy nappal közelebb kerülök a véghez, a végemhez, eggyel közelebb kerülök hozzád, hozzátok, a sírotokhoz, ott, nem messze tőlünk a temetőben, írnak az okosok meg a nem okosok mindenféléket, hogy így lehet felkészülni a halálra, meg úgy lehet felkészülni a halálra, bocsáss meg, anya, nem szép dolog egy halottnak a halálról beszélni, van neked amúgy is elég bajod vele, mert ugyan ki szeretne meghalni, még az se, aki azt mondja, mint Johan Mainak, hogy segítsen neki, hogy méltósággal távozhasson, még ő is, amikor a felesége azt suttogja, eljött az idő, azt kiáltja, Nem, várjál, kérlek, Szeretlek, suttogja Mai és előveszi a fecskendőt. Látom az arcod, a kórházi ágyon, fogom a kezed, részvétem, hallom a telefonban a nővér hangját.

Huszonhetedik levél

Emlékszel, anya, Nagy úrra? a házmesterre? persze, de hogy jutott eszedbe? a lakásunk kertre nyíló ajtaját én zárom, mondhatni szertartásosan sötétedéskor, télen, nyáron, tavasszal, ősszel, a feleségem bosszankodik, ráérne később is, raboltak már ki minket, nem szeretném, ha újra, ebben a kánikulában éjfélig nyitva az ajtó, hogy lehűljön a lakás. Jöjjön a viszonylag enyhébb levegő, kibírhatóbb legyen a nappali forrósság, éjféltájban fogom a kulcsot, zárom az ajtó, mint a Nagy úr, anno, alacsony, őszhajú ember volt, este tízkor bezárta a kaput, nem volt akkor még kaputelefon, kód meg token, amivel bejut a lakó a házba, ha későn jön haza – Nagy úrnál tíz óra volt a késő, így volt ez minden pesti és budai bérházban? – hogy emlékszel, aki később jött haza, csengetnie kellett, kisvártatva felgyulladt a lépcsőházban a villany, hallatszott a papucs csoszogása, aztán felbukkant Nagy úr, a kopottas frottír háziköntös alól kivillant a csíkos pizsamanadrágja, félig csukott szemmel kinyitotta a kaput, s tartotta a markát, egy forint volt a bejövetel ára, mellékkereset, hálás is lehetett volna ezért a kis pluszért, sose mutatta, rosszkedvűen, inkább neheztelve vette el a pénzt, néha a felesége jött elő, előttük a Kissék voltak a házmesterek, hivatalos nevén házfelügyelők, annyi rosszat mon-

danak a rendszerváltás óta szegényekről, Kissékről, Nagyékról meg a többiekről, hogy a szolgálati lakással együtt járt a szolgálat is, a szoros kapcsolat a rendfenntartó erőkkel, hogy őket is zengzetesen nevezzem, magyarul, hogy fizetett vagy önkéntes besúgók voltak, ügynökök, jelentettek azokról a lakókról, akik valami miatt érdekelték a szerveket, életem első évtizedében volt még vice is, ő ment körbe a körfolyosón, szedte össze a kirakott szemeteszsákokat, vitte a kapu alatti nagy szemetes edénybe, a kukák korának eljövetele után már ki-ki maga vitte le a szemetesvödröt, nem volt többé vice se, de a házfelügyelő természetesen maradt, nélküle nem lehetett meg egy ház se, a Kissék nélkül, meg a Nagyék nélkül, ahogy ha én nem zárnám esténként a kertre nyíló ajtót, nyitva maradhatna egész éjjel, akár, a feleségem vagy bezárná vagy nem, falun nőtt fel, kinek jutott ott eszébe kulcsra zárni a kaput, a nyaralónkban a kilencvenes évek elején nálunk is csak be volt téve az ajtó, nyitva maradt sokszor éjszakára is, be is jöttek egyszer, elvitték a barátom számítógépét, a betörés után mi is beszereltettük a riasztót, a szomszéd ablakain rács is van, no azt azért nem, nem csinálok börtönt a lakásból, már a riasztó is elég riasztó, látom Nagy urat, kopott frottír háziköntösében a kapuhoz csoszog, tartja a markát, ma jobb kedve van, eldörmög egy köszönömöt, aztán visszabaktat a szolgálati lakásba, alszik, amíg a következő későn jövő fel nem csöngeti. Megjelent egy könyv, *Házmesterek a vészkorszakban*. Többnyire vidékről Pestre került, alacsony megbecsültségű emberek, közülük sokan segítettek az üldözötteknek, de többségük megnövekedett hatalmával élve aktívan részt vett a zsidóellenes intézkedések végrehajtásában, szól a sommás összegzés. Nagyék, akkor és ott, vajon hova…?

Huszonnyolcadik levél

Akárhány regényt veszek meg és nyitok ki, minduntalan a halálba ütközöm. Ezért írok neked is annyit erről a féregnyúlványáról az életnek, persze, ez a téma nem idegen a helyzetedtől, hogy megint a fanyar, morbid humoromat csillogtassam, amitől néhány a falnak mennek, a humor a szelídek harci fegyvere, miért is jártam volna másképp most az új Stefansson regénnyel, félidőben annyit mondhatok, más, mint a többi, nem tudom még, pontosan miben más, talán kevésbé a természettel egybegyúrt ember hangja szól, aminek annyira mestere ez a vörös szakállú izlandi, díszvendég a szeptemberi budapesti nemzetközi könyvkiállításon, hosszú sorok kígyóznak az asztala előtt, a hétéves önmaga a főhős, aki elveszti az anyját, aki gyakran gitározott neki Beatles számokat, akik akkoriban fordítanak hátat egymásnak, válnak szét

kígyót-békát kiabálva a másikra, a slágerük, a *Sárga tengeralattjáró* a regény címe is, ezt a számot hallhattad sokszor te is, ha, de nem biztos, te a régifajta táncdalokat szeretted, se a rock and roll, se a beat nem lett a te világod, nem ragadtak meg a fejedben a kezdősorok, in the town, where I was born, lived a man, who sailed the sea, mit mondasz, nézel rám, németül, franciául tudtál, angolul nem, a te idődben még nem ez volt az emberiség közös nyelve, itthon a te generációd németet tanult, a középosztály ezt beszélte, milyen jól jött neked is a bajoroknál, amikor a menekültvontról beszállásoltak titeket egy helyi gazda házába, az ő dajcsát persze alig értetted, ő annál inkább téged, s a helyzetet, hogy tetszik, nem tetszik, helyet kell nektek adnia a házában, ebből a *Sárga tengeralattjáró*ból, nem a Ringoéból, még idézek majd neked, mosolyogsz, igen, a halálról szóló részekből, elolvasom végig, s majd akkor, most vissza a slágerekhez, a te dalaidhoz, emlékszel, amikor együtt néztük a Táncdalfesztivált, 1966-ban az elsőt, aztán még a többi négyet-ötöt, Kovács Kati nyers hangja vitte el a pálmát a zsűrinél, hozzád közelebb állt a másik nyertes, Toldi Mária stílusa, azonos témák, eltérő feldolgozás, az egyik harsog, a másik szomorúan búg, nem leszek sohasem a játékszered, más ez a szerelem, világos, hogy melyik a neked tetszőbb, apa szívét egyértelműen a földije, a rekedtes hangú egri lány dobogtatta meg, abszolút volt a hallása, betegeskedett a szíve, de ezt az érzelmi megterhelést még simán elviselte, több mint tíz év kellett még, hogy már ne bírja tovább, 66-ban még együtt néztük a táncdalfesztivált, a három elődöntőt és a döntőt, augusztus 20-án, a nevem napján, boldog névnapot, mondtátok kórusban, református sógornőm éveken át bosszantott azzal, hogy a karácsonykori István napon ajándékozott meg egy üveg finom itallal, amit a pácienseitől kapott, hiába mondtam, katolikusnak keresztelt a pap, Szent István napja az én napom, no meg az új kenyéré, az államlapításé, az alkotmányé, mikor minek az ünnepe, a hivatalos nevei változtak, az enyém nem.